

ויותר יעקב לבדו

על תכונת ה'לבדיות'

הושע בנוביץ

בפרשת וישלח אנו נתקלים באחד הסיפורים המסתוריים ביותר בתורה – סיפור מאבק יעקב במלאך. ניתן לשאול המון שאלות על סיפור זה – מי הוא המלאך? מה הוא מייצג? מה מייצג המאבק שלו ביעקב? מה מקומו של סיפור זה על רקע סיפור המפגש של יעקב עם עשיו? במאמר קצר זה אבקש לעסוק בנושא מזווית מעט שונה, ואשתמש בסיפור זה כמקפצה לדיון על ה'לבדיות'.

בפרשת וישלח כתוב:

ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבר את מעבר יבק: ויקחם ויעבירם את הנחל ויעבר את אשר לו: ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר: וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו: ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני: ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב: ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל: וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם: ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלוהים פנים אל פנים ותנצל נפשי.¹

¹ בראשית פרק לב פסוקים כג-לב.

המדרש בבראשית רבה קושר בין הפסוק "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר", לבין הפסוק בישעיהו פרק ב פסוק יא: "עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא".

ר' ברכיה בשם ר' סימון אמר: אין כאל, ומי כאל ישורון?
 ישראל סבא, מה הקב"ה כתוב בו (ישעיה ב) ונשגב ה' לבדו,
 אף יעקב ויותר יעקב לבדו.²

ביעקב נאמר 'לבדו' ובקב"ה נאמר 'לבדו'. יעקב אבינו מקיים באישיותו את התכונה האלוקית של ה'לבדיות'. מהי אותה תכונה? כיצד היא באה לידי ביטוי?

אני רוצה להציע שתכונת ה'לבדיות' היא היכולת לעמוד נבדל מול העולם, היכולת להגיע למיצוי עצמי מבלי להיות תלוי בסביבה. תכונת ה'לבדיות' מאפשרת לאדם להיות עצמו, מבלי לפזול לחייהם של אחרים. להיות עצמאי, להאמין בעצמך, להוציא לפועל את האלוקיות הטמונה בך.

ר' צדוק הכהן מלובלין בספרו 'צדקת הצדיק' עוסק ברעיון של אמונה עצמית, כך הוא כותב:

כשם שצריך להאמין בהש"י, כך צריך אח"כ להאמין בעצמו. רוצה לומר שיש להש"י עסק עימו, ושאיננו פועל בטל שבין לילה היה ובין לילה אבד, וכחיות שדה שלאחר מיתתם נאבדו ואינם, רק צריך להאמין כי נפשו ממקור החיים יתברך שמו, והש"י מתענג ומשתעשע בה כשעושת רצונו. וזה פירוש ויאמינו בה' ובמשה עבדו, פירוש משה רצונו לומר כלל שישים ריבוא נפשות ישראל בדור ההוא האמינו שהש"י חפץ בהם ורוצה ומקבל נחת רוח מן החלק הטוב שבהם.³

היכולת להאמין בעצמך תלויה לפי ר' צדוק באמונה "כי נפשו ממקור החיים יתברך שמו, והש"י מתענג ומשתעשע בה כשעושת רצונו". היכולת שלנו להאמין

² בראשית רבה, עז, א.

³ צדקת הצדיק, קנד.

בעצמנו, להאמין ביצירה שלנו, יכולתנו לעמוד מול העולם ולהיות אישיות עצמאית, לא מושפעת – יכולת זו נובעת מהאמונה שיש בנו חלק אלוקי, שאנו נושאים בתוכנו את אותה מידה אלוקית של 'לבדיות' שאותה נשא יעקב בשעתו. כיצד נאבק יעקב במלאך? כיצד מהווה בן אנוש מתחרה לאישיות שמימית? יכולתו של יעקב להיאבק במלאך, נבעה מהעובדה שהוא ניחן בתכונת ה'לבדיות' באותה תכונה שניחן בה הקב"ה.

במקרים רבים חוסר בביטחון עצמי ובאמונה עצמית נובע מריחוק של האדם מעצמו. ידועים דבריו של הרב קוק:

התשובה הראשית, שהיא מאירה את המחשכים מיד, היא שישוב האדם אל עצמו, אל שורש נשמתו, ומיד ישוב אל האלוהים, אל נשמת כל הנשמות, וילך ויצעד הלאה מעלה מעלה בקדושה ובטהרה.⁴

החזרה אל העצמיות ע"פ הרב קוק היא חזרה לאלוקים, חזרה לביטחון בעצמך, חזרה לצלם אלוקים שבך, חזרה ל'לבדיות'. אנשים בעלי ביטחון עצמי גבוה הם לרוב אנשים שקרובים לעצמם, קרובים לחלק האלוקי שבהם, קרובים לאותה תכונה של 'לבדיות' שמאפשרת להם לחיות וליצור בעולם הזה ללא מורא, מתוך אמונה באלוקים, אמונה בעצמם.

דברים דומים כותב ר' נחמן בליקוטי מוהר"ן:

יש שלום בעצמיו, כי תחילה צריך אדם לראות שיהיה שלום בעצמיו, כי לפעמים אין שלום, כמו שכתוב: אין שלום בעצמי מפני חטאתי, ועל ידי היראה זוכה לשלום בעצמיו, כמו שכתוב בזוהר: באתרא דאית דחילא, תמן תשתכח שלמתא, כמו שכתוב: כי אין מחסור ליראיו. כשיש שלום בעצמיו, אזי יכול להתפלל.⁵

⁴ אורות התשובה טו, י.

⁵ ליקוטי מוהר"ן קמא, יד, ח.

ר' נחמן עוסק כאן ברעיון של 'שלום בעצמיו'. פירוש המושג הוא היכולת לחיות בשלום עם עצמך, היכולת להגיע לשלווה פנימית מבלי להזדקק לאישור החברה הסובבת. לפי ר' נחמן, היכולת לקנות מידה זו של שלווה פנימית תלויה וקשורה במושג של יראת אלוקים. אין האדם מסוגל להגיע לשלמות, לשלום עצמי, ללא יראת שמיים. ההתקרבות לאלוקים באמצעות היראה, מובילה לשלום עם עצמך. רק אדם שקרוב לקב"ה, שירא ממנו, שמבין שאין עוד דבר בעולם שראוי ליראה יותר ממנו – מסוגל לעמוד מול העולם ולתת אישור לעצמו, לחיות בשלווה עצמית מבלי להזדקק לאישורם של אחרים.

בקווים כללים ניתן לזהות מוטיב משותף בכל המקורות שהזכרנו. גם אצל ר' צדוק, גם אצל הרב קוק וגם אצל ר' נחמן קיימת מגמה כללית, שאומרת שקרבה לקב"ה מובילה לקרבה לעצמך שמובילה לשלווה פנימית או לביטחון עצמי. בהקשר הסיפור של מאבק יעקב במלאך, האמונה באלוקים והאמונה בעצמך מקיימות אצל האדם את התכונה האלוקית של ה'לבדיות'.

הרב שג"ר במאמרו 'אמונה בעולם ללא מלך' כתב דברים יפים שרלוונטיים לעניינו:

הברית היא היכולת להיות שלם עם הדבר, "שְׁלוֹם בְּעַצְמִי" קרא לכך ר' נחמן באחת מתורותיו; זוהי שלמות עם העצמי, היות אחד עם העצמי. להיות 'שלם עם', פירושו 'להיות ניוח עם'; הברית מביאה להרמוניה ואחדות, זהות עצמית שהינה הווייה של מנוחה השלמה עם עצמה ועם זולתה. ישנן בריתות שונות: ברית של חיי נישואין, שהיא השלמות שבהכרעה לחיות עם בן או בת הזוג אתו האדם כרך את חיי; ברית עם מקום העבודה, שהיא השלמות שבהכרעה שבעבודה הזו האדם עוסק, וכו'. למעשה, אחת אחת הנקודות הזרות ביותר לתודעה המודרנית העכשווית היא הנקודה של הברית – באופן כמעט תמידי אין אנו שלמים עם עצמנו, אלא חוששים שמא אנו מפספסים את ה'הדבר האמיתי', שתמיד-תמיד מתרחש במקום אחר. את הקושי הזה מבטא סארטר באמירתו הידועה "האדם הינו במה שאינו" –

האדם נמצא בחריגה מתמדת; הוא אף פעם אינו אחד עם עצמו, ואת ההגדרה העצמית שלו הוא מקבל על דרך השלילה ממה שהוא אינו. ר' נחמן שואף לתיקון, למצב שבו האדם שווה בעצמו ולא במה שמחוצה לו, מצב שבו הוא חי בברית.⁶

היכולת לכרות את הברית שעליה מדבר הרב שג"ר, מתאפשרת באמצעות אותה תכונה שקיימת אצל הקב"ה של להיות 'נשגב לבדו'. היכולת לחיות בשלום עם המצב שבו אתה נמצא, להיות שלם עם החיים שלך – היא התכונה שהתקיימה ביעקב שנותר לבדו. אנשים כדוגמת יעקב אבינו, שכרתו ברית שלום עם עצמם, מסוגלים להוות מתחרים ראויים למלאכים. אנשים שהצליחו להגיע למצב שבו העולם הסובב אותם כבר לא מערער את האמונה שלהם בעצמם, ראוי שיתקיים בהם הפסוק "כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל".

⁶ אמונה בעולם ללא מלך, מתוך חי באמת, עמ' 23-24.